

TEKSTİLDE KAYBOLAN ÇOCUKLUK

TÜRKİYE TEKSTİL VE HAZIR
GIYİM ENDÜSTRİLERİNDE
ÇOCUK İŞÇİ MESELESİ

ŞUBAT 2025

ÇOCUKLUK
HAKKIMIZDIR

UCUZ
İŞ GÜCÜ

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ
ÖLDÜRÜYOR

Temiz
Giysi
Kampanyası

Adil ve sürdürülebilir bir tekstil sektörü için

KÜNYE

YAZAR

Gizem Yücelen

ARAŞTIRMACILAR

Damla Uçak, Ömer Aksoy, Pelin İpek Boyacı, Halime Sancak,
Funda Bakış, Ayşe Özçelik, Gizem Yücelen

TASARIM

Ceren Bettemir

REDAKSİYON

Nihal Petek Boyacı

GENEL KOORDİNASYON

Bego Demir

TEMİZ GİYSİ KAMPANYASI İLE İLETİŞİM

info@temizgiysi.org

YAYINLANMA TARİHİ:

Şubat, 2025

Avrupa Birliği tarafından
ortak finanse edilmektedir

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından ortak finanse edilmiştir.

İçeriği tamamen Temiz Giysi Kampanyası'na aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

İÇERİK

GİRİŞ	1
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI	1
ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN SEBEPLERİ	3
RAKAMLARLA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ	9
ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ETKİLERİ	10
SONUÇ VE ÖNERİLER	11
KAYNAKLAR	13

GİRİŞ

Çocuk işçiliği, çocukların temel insan haklarını ihlal eden, toplumsal ve yapısal dinamiklerle şekillenen ve aynı zamanda bu dinamikler için uzun vadede tehdit oluşturan bir olgudur.

Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu tekstil endüstrisi¹, çocuk işçiliğinin en belirgin şekilde gözlemlendiği alanlardan biridir. Bu bağlamda, Türkiye tekstil endüstrisinde çalışma koşullarını incelemek amacıyla yola çıkılırken, *Temiz Giysi Derneği* olarak, çocuk işçiliği konusunun araştırmaya nasıl dahil edilmesi gerektiği üzerine kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Konu çocuklar olduğunda, araştırmaların etik hassasiyetlerle yürütülmesi gerektiği yönündeki ortak kanaat, çalışmalarımızın

temel yönlendiricisi olmuştur. Bu doğrultuda, araştırma ekibinde pedagog bulunmadığı için çocuk işçilerle doğrudan görüşme yapılmaması kararı alınmış ve çocuk işçiliği, araştırmanın ana odak noktaları arasında yer almamıştır. Ancak, alan araştırması sırasında, 296 işçi ile yapılan görüşmelerde karşılaşılan çocuk işçiler, onların varlığını doğrulayan işçi beyanları, görüşlerini ifade etme isteği ve cesareti gösteren çocuk işçilerin aktarımları da göz ardı edilmemiştir. Bu paylaşımlar, herhangi bir yönlendirme ya da doğrudan soru yöneltilmeksizin yalnızca anlatılanların dinlenmesi yoluyla kayıt altına alınmıştır.

Tarafımızca yapılan bu alan araştırmasının doğrudan çocuk işçiliği meselesine dair kapsamlı bir veri sunmayı hedeflemediğini, ancak araştırma sırasında edinilen bilgileri* aktarma sorumluluğu taşıdığımızı vurgulamak gerekir. Öte yandan, Türkiye’de çocuk işçiliği üzerine genellikle konuşulmaması, sorunun görünürlüğü azaltmakta ve bu durum, problemin derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, sahadan elde edilen sınırlı bilgileri mevcut literatürden derlenen verilerle birleştirerek, Türkiye’de tekstil ve hazır giyim endüstrileri özelinde örnekler ve vaka analizleriyle çocuk işçiliği konusunda bir rapor hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu rapor hem sorunun boyutlarını görünür kılmayı hem de daha geniş bir tartışma platformu yaratmayı amaçlamaktadır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Bildirgesi’nin ilk maddesine göre, 18 yaşına kadar her birey çocuk sayılır.

Bildirge, çocukların yaşam hakkı, sağlıklı ortamda yetişme hakkı, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, eğitim hakkı, oyun ve boş zaman değerlendirme hakkı gibi hak ve özgürlükleri tanımlar ve taraf devletleri, çocukların bu hak ve özgürlüklerinin korunmasından sorumlu tutar.² *Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi* de 18 yaş altındaki herkesin “çocuk” olarak kabul edileceğini ifade etmektedir.³ Her iki bildireye taraf olan Türkiye’de de reşit olma yaşı cinsiyet ayrımı olmaksızın 18 olarak belirlenmiştir ve bildirelere paralel şekilde ulusal yasalarda da 18 yaşından küçük bireyler çocuk olarak tanımlanmaktadır.⁴

Çocuk kavramı için belirlenen net yaş sınırına rağmen, “çocuk işçi” kavramının sınırları daha karmaşık bir yapıya sahiptir. ILO’nun *Asgari Yaş Sözleşmesi*, taraf devletlere kendi asgari çalışma yaşlarını belirleme yetkisi tanımakla birlikte, bu yaş sınırının çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan ve gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimlerini destekleyecek bir düzeye çıkarılmasını hedefleyen ulusal politikalar geliştirilmesini şart koşmaktadır.

Bu bağlamda, belirlenecek asgari çalışma yaşının, zorunlu öğrenim yaşının sona erdiği **15 yaşın** altında olmaması gerektiği belirtilmiştir. Ancak sözleşme, ekonomisi ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş ülkeler için, işçi ve işveren örgütlerinin görüşlerini dikkate almak kaydıyla, asgari yaşı başlangıçta **14** olarak belirleme esnekliği tanımaktadır.

Öte yandan sözleşmenin 3. maddesi, doğası veya koşulları gereği gençlerin sağlığını, güvenliğini veya ahlaki gelişimini tehdit edebilecek işlerde asgari yaşın **18** olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, özel öğrenim veya mesleki eğitim aldıkları durumlarda ise bir diğer istisna ortaya çıkmaktadır. Gençlerin sağlığının, güvenliğinin ve ahlaki gelişiminin tam olarak korunması ve ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla **16** yaşından itibaren çalıştırılmalarına izin verilebilmektedir.⁵ Sözleşmede belirtilen istisnai koşullar sebebiyle asgari yaş üzerinden net bir çocuk işçi tanımı yapmak oldukça güç hâle gelmektedir.

Sözleşmeye taraf olan Türkiye’de ise, 4857 sayılı *İş Kanunu’nun* 71. maddesi, yasal çerçeve içinde belirlenmiş yaş aralıklarına dayanarak, çalıştırılan çocukları “çocuk işçi” ve “genç işçi” olarak tanımlamaktadır. Söz konusu maddeye göre, Türkiye’de 15 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerini etkilemeyecek ve eğitime devam etmelerine engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Öte yandan mevzuattaki “ağır ve tehlikeli iş” tanımı kaldırılmış, çocuk işçilerin çalışabileceği ve çalışmayacağı işler yeni yönetmeliklerle belirlenmiştir.

* Bu raporda yer alan alıntılarda yer alan tüm işçilerin isimleri, kişisel verilerin güvenliği nedeniyle değiştirilmiştir.

ÇOCUK İŞÇİ İLE İLGİLİ YÖNETMELİKLER

- 18** 18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin çalışmasının yasak olduğu işler
- 15** 15 yaşını doldurmuş, ancak 18 yaşını doldurmamış genç işçilerin çalışmasına izin verilen işler
- 14** 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocukların çalıştırılabileceği hafif işler
- 16** 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış genç işçilerin çalıştırılabileceği işler ve çalışma koşulları ise ilgili yönetmeliklerle belirlenmiştir.⁶

Bu düzenlemelere göre, 14-15 yaş aralığında çalışanların “çocuk işçi” 15-18 yaş aralığında çalışanların ise “genç işçi” olarak tanımlandığı sonucuna varmak mümkündür. Mevzuatta çocuk işçiliği tanımı olumlu ve yasal bir çerçeveye oturtulmakta, yasal olmayan yaş veya koşullarda çalışan çocuklar için herhangi bir tanım bulunmamaktadır. Öte yandan ILO, çocuk işçiliğini işin niteliği ve çalışma koşulları temelinde tanımladığında “çocuk işçi” kavramını mevzuatın tam aksine, bu yasal olmayan boşluğa oturtmakta, böylece çocuk işçiliğine daha olumsuz bir içerik kazandırmakta ve çocukların çalışmasının zarar verici yönlerini daha açık bir şekilde vurgulamaktadır.

ILO çalışan her çocuğun çocuk işçi sayılmayacağına, çalışmada çocuk ve çocuk işçiliği arasında önemli bir fark olduğunu altını çizmektedir. Çocuk işçiliğini, “çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler” olarak tanımlayan ILO, bu kapsama çocukların okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitim hakkından mahrum kalmalarına neden olan, okullarından erken ayrılmalarına yol açan ya da çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal veya ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işleri dahil etmektedir.⁷

Benzer şekilde, *BM Çocuk Hakları Bildirgesi*'nin 32. maddesi de çocukların eğitimini engelleyen, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen tehlikeli ve zararlı işlerden ve ekonomik sömürüden çocukların korunmasını şart koşmaktadır.⁸ Ancak ILO, belirli bir çalışmanın “çocuk işçiliği” sayılıp sayılmayacağını değerlendirirken çocuğun yaşı, yapılan işin türü, harcanan zaman, çalışma koşulları ve ülkelerin bu alandaki politik hedefleri gibi faktörleri dikkate almaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliği tanımında ülkeden ülkeye veya sektörler arasında farklılıklar görülebilmektedir.

Koşulların değişkenliği ve “tehlikeli”, “zararlı iş”, veya “ekonomik sömürü” gibi kavramlardaki belirsizlikler, çocuk işçiliğinin net bir çerçevede tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye’de ise çocuk işçiliği kavramını daha da karmaşık hâle getiren bir diğer unsur, çıraklık kavramıdır. 3308 sayılı *Mesleki Eğitim Kanunu*’na göre çırak, “bir sanatı, o sanat için düzenlenen teorik öğrenim programına göre o iş yerinde öğrenmek, sanatın gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını geliştirmek amacıyla **temelde iktisadi olmayan, emeğiyle ve çıraklık sözleşmesiyle işyeri sahibinin hizmetine giren öğrenci statüsündeki kişi**” olarak tanımlanmaktadır.

Bu düzenlemelere göre, 14-15 yaş aralığında çalışanların “çocuk işçi” 15-18 yaş aralığında çalışanların ise “genç işçi” olarak tanımlandığı sonucuna varmak mümkündür.

Fotoğraf: AP Images, Lefteris Pitarakis

Bu tanıma göre, **14 yaşından küçük** öğrenciler “aday çırak”, **14 yaşını doldurmuş** olanlar ise “çırak” olarak değerlendirilmektedir. Tanımda açıkça belirtildiği gibi, çıraklık esasen bir mesleği teorik ve pratik yönlerden öğrenmeye yönelik bir süreçtir ve bu süreçten ekonomik bir beklenti güdülemez. Bu bağlamda, çıraklık ile işçilik kavramları arasındaki fark net bir şekilde ortaya konmaktadır. Ancak, uygulamada çıraklar, çalıştıkları iş yerlerinde sıklıkla ucuz iş gücü olarak görülmekte, tehlikeli işler sınıfına giren sektörlerde yer almaktadır. Belirlenen çalışma sürelerinin de aşıldığı bu durumlarda çıraklıkta yapılan işlerin meslek öğreniminin ötesine geçtiği görülmektedir. Bu durum, çıraklık kavramının çocuk işçiliği çerçevesindeki konumunu daha da tartışmalı hâle getirmektedir. Bu nedenle, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacak olan Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM) de Türkiye’de çocuk işçiliği tartışmalarının odak noktalarından biri hâline gelmektedir.

Görüldüğü üzere, mevcut tanımlar, uluslararası sözleşmeler ve yasal mevzuatlar çerçevesinde çocuk işçiliği için net ve kesin bir sınır çizmek mümkün değildir. Uluslararası sözleşmeler, çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda genel çerçeveler sunarken, taraf devletlerden bu çerçeve içinde çocuk işçiliğini zamanla ortadan kaldıracak sınırlar, tanımlar ve politikalar geliştirmeleri beklenmektedir. Oysa Türkiye’deki tanımlar ve mevzuatlar incelendiğinde, çocukların erken yaşta çalışma hayatına dahil edilmesinin bir ölçüde kabullenildiği görülmektedir. Bu durum, çocuk işçiliğiyle kesin surette mücadeleden ziyade, çocukların hangi koşullarda çalıştırılabileceğine dair düzenlemelerin ön plana çıktığı izlenimini vermektedir.

Çocukların çalışma hayatına erken yaşta dahil edilmesi, onları çoğu zaman istismara açık bir konuma itmekte, çocukluklarını yaşamalarını engellemekte ve temel haklarından mahrum bırakıldıkları bir sömürü düzenine hapsolmalarına yol açmaktadır. Çocukların bu tür mağduriyetlerden korunabilmesi için yasal düzenlemelerde yer alan istisnai durumların ve koşulların, çocukların haklarını, refahını ve yüksek yararını önceliklendirecek şekilde belirlenmesi ve bu olgunun sınırlarının net bir şekilde çizilmesi kritik bir öneme sahiptir. Ancak, bu mücadelenin yalnızca tanımlamalar ve/veya yasaklarla sınırlı kalamayacağı açıktır. Daha bütüncül bir yaklaşım gerektiren bu süreç, çocuk işçiliğinin temel nedenlerinin derinlemesine incelenmesini ve bu nedenleri ortadan kaldıracak çözümlerin, çocuk işçiliğiyle mücadele stratejileriyle eş zamanlı olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN SEBEPLERİ

Çocukların çalışma hayatına dahil olması, genellikle kendi tercihleri ile gerçekleşmemekte, onları buna iten bir dizi zorluktan kaynaklanmaktadır. Bu zorlukları dikkate almadan çocuk işçiliğini yalnızca yasaklarla engellemeye çalışmak sorunun kökenine inmediği için etkili bir çözüm olmaktan uzaktır. Çocukları çalışmaya yönlendiren ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerin kapsamlı bir şekilde anlaşılması, bu dinamiklere karşı çözüm odaklı politikaların geliştirilmesi hayati derecede önemlidir. Çocuk işçiliğini doğuran temel nedenler arasında ekonomik ve sosyal istikrarsızlık, eğitim sistemindeki yapısal eksiklikler, göç ve nüfus artışı, kültürel ve geleneksel değerlerin rolü, mevcut mevzuat ve denetim mekanizmalarındaki yetersizlikler yer almaktadır. Bu unsurlar çoğu zaman birbirleriyle iç içe geçmiş bir şekilde çocukları erken yaşta çalışmaya mecbur bırakmaktadır.

Bu bağlamda en belirgin etkenlerin başında ekonomik sebepler ve yoksulluk gelmektedir. Hem bireylerin mutlak gelir düzeyine bağlı olarak yaşadıkları gelir yoksulluğu hem de temel ihtiyaçlara, özellikle eğitim, sağlık ve beslenmeye erişimde yaşanan zorluklardan kaynaklı insani yoksulluk, çocukları erken yaşta çalışma hayatına yönlendiren temel sebepler arasında yer almaktadır. Özellikle ekonomik krizler, işsizlik ve gelir adaletsizliği gibi durumlar, ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntıları çocuklarına da yansıtarak, onların aile ekonomisine katkı sağlamak amacıyla çalışmak zorunda hissetmelerine sebep olmaktadır.⁹ Bir ebeveyn işsiz kaldığında, sosyal güvencesi olmadığında ailenin geçimine katkıda bulunma, “eve ekmek getirme” görevi çocuğa da düşmektedir. Aile içindeki yoksulluk aynı zamanda çocuğun eğitim olanaklarına erişmesinde zorluk yaşamasına, çocuğun eğitimine ayrılan bütçenin kesintisiyle uğramasına ve dolayısıyla çocukların eğitimden uzaklaşarak erken yaşta çalışma hayatına atılmalarına neden olmaktadır.

Yapılan alan araştırmasında, maddi zorluklar nedeniyle 9. sınıfta okulunu terk eden ve 14 yaşında tekstil endüstrisinde çalışmaya başlayan bir katılımcıyla görüşülmüştür. Kayıt dışı çalışan katılımcı, öğrenciyken bile tatil dönemlerinde tekstilde çalıştığını belirtmiş, şu an sigortasız çalıştığını, işverenin ancak 18 yaşına geldiğinde sigorta yapacağını söylediğini ifade etmiştir.

9.sınıfta maddi zorluklar yüzünden okulu bıraktım ve tekstilde çalışmaya başladım. Okurken de zaten tatillerde tekstilde çalışıyordum.

Yahya, 17

Temiz Giysi Derneği olarak, önceki araştırmalarımızda da sıklıkla vurguladığımız ve çalışmalarımızın temelini oluşturan adil yaşam ücreti uygulamasını,¹⁰ çocuk işçiliğiyle mücadele bağlamında tekrar hatırlamamız önemlidir. Bir ailenin temel gıda ihtiyacını (bir yetişkin için günlük 3000 kalori olacak şekilde), giyim, sağlık, eğitim, kira (faturalar), ulaşım ve birikimini kapsayacak şekilde belirlenen adil yaşam ücreti, işçinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmesi için gereken miktarı ifade etmektedir. Yetişkin bir işçinin adil yaşam ücreti alması, çocuğunun/çocuklarının yoksulluk nedeniyle iş gücüne katılmasının önüne geçilmesinde ve “eve ekmek getirmek” zorunda kalmayan çocuğun, kendi ruhsal, fiziksel ve ahlaki gelişimini sağlama özgürlüğü kazanmasında büyük bir öneme sahiptir.

Çocuk işçiliğinin ekonomik nedenlerinden bir diğeri ise ucuz iş gücüne yönelik talep artışıdır. Markaların uyguladığı fiyat baskıları, artan piyasa rekabeti ve işyerlerinin karşılaştığı ekonomik zorluklar iş gücü maliyetlerini düşürme arzusunu artırmakta ve ucuz iş gücüne olan talebi körüklemektedir. Ucuz iş gücü arayışının en itaatkâr karşılığını ise çocuk emeği oluşturmaktadır. İşverenler tarafından ucuz ve kolay yönetilebilir iş gücü olarak görülen çocuklar düşük ücretlerle ve kayıt dışı koşullarda çalıştırılmakta ve çocuk emeği zorluklardan bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Kayıt dışı çocuk işçiliğinin en belirgin mağdurlarını ise göçmen çocuklar oluşturmaktadır.

Çocuk işçiliği yalnızca ekonomik nedenlerle sınırlı kalmamakta; sosyal etkenler de bu olguyu derinleştiren unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda göç olgusu ekonomik ve sosyal etkenlerin kesişim noktasında önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar, siyasi koşullar, ekonomik zorluklar, daha iyi iş imkânı arayışı gibi sebeplerle kırsal bölgelerden kentlere ya da bir ülkeden diğerine gerçekleşen göç, ailelerin yaşam koşullarını kökten değiştirmektedir. Göç eden aileler, geldikleri bu yeni topraklarda hayatta kalma mücadelesi vermekte ve bu süreçte maddi zorluklar, geleceğe dair belirsizlikler, dil, kültür ve toplumsal uyum sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu durum göçmen çocukların işgücü piyasasına yönelmesine zemin hazırlamakta; bu çocuklar, kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu sektörlerde işverenler açısından ucuz iş gücü kaynağı hâline gelmektedir.

Hazır giyim ve tekstil endüstrileri, bu tür kayıt dışı istihdamın en sık görüldüğü alanlar arasında yer almakta, göçmen çocuk iş gücünün bu endüstrilerde önemli bir varlık gösterdiği bilinmektedir. Örneğin, 2016 yılında BBC tarafından gerçekleştirilen bir alan araştırmasında, Türkiye’deki hazır giyim üretiminde, büyük moda markalarına üretim yapan atölyelerde göçmen çocukların çalıştırıldığına dair önemli bulgular paylaşılmıştır.¹¹ Benzer şekilde, 2020 yılında göçmen çocuk emeği üzerine yürütülen başka bir çalışmada, İstanbul Çağlayan’daki tekstil atölyelerinde, en küçükü 11 yaşında olan göçmen çocuk işçilerle görüşmeler yapılmıştır.¹²

**KAYITSIZ
GÖÇMEN
ÇOCUK İŞÇİ**

Fotoğraf: AP Images, Lefteris Pitarakis

Göçmen çocuk işçiliğinin son trajik örneği ise 2024 yılında yaşanmıştır. Adana'da bulunan bir tekstil atölyesinde çalışan göçmen işçi Sefa Haskiro'nun 11 yaşındaki oğlu Ahmet Direk Turan Haskiro, atölye asansöründe sıkışarak hayatını kaybetmiştir. Olayla ilgili diğer işçilerin beyanları ve çoğunluğunu göçmen ve çocuk işçilerin oluşturduğu merdiven altı atölyelerin bölgedeki yoğunluğu, Ahmet'in de bu atölyede çalıştırıldığı şüphesini uyandırmaktadır. Ancak, işverenlerin ve muhtemelen baskı altında olduğu düşünülen ailenin ifadeleri, çocuğun iş yerinde çalışmadığı yönünde olmuştur. Bu durum olası bir kayıt dışı çocuk işçiliği vakasının göz ardı edilmesine yol açmış; dava, yalnızca iş yeri güvenliği ihlalleri üzerinden ele alınmıştır.¹³ Ailenin göçmen statüsünün, hak arama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri daha da derinleştirmiş ve baskılara direnç göstermelerini zorlaştırmış olma ihtimali muhtemeldir. Bu bağlamda, ihtimalleri görmezden gelerek çocuğun atölyede çalışmadığı yönündeki bu beyanları kabul etmek, iş yeri güvenliği standartlarının yeterli işçiler için dahi yetersiz olduğu bu tür atölyelerdeki çocuk emeği varlığını bütünüyle göz ardı etmek anlamına gelebilir.

Alan araştırmasında görüşme yapılan 18 yaşındaki göçmen işçi Abdulkerim, 8 yaşından beri tekstilde çalıştığını ifade etmiş, atölyede 16 yaşından küçük çocuk işçi olup olmadığı sorusuna "Var. 13-14 yaşında çalışan çocuklar var. Ortacı olarak çalışıyorlar." şeklinde cevap vermiştir.

Göçmen çocuk işçiliğine ilişkin bu örnekler, özellikle tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde, çocuk emeğinin ve kayıt dışı istihdamın nasıl sistematik bir sorun haline geldiğini gözler önüne sermektedir. Kayıt dışı atölyelerde karşılaşılan bu tür vakalar, bireysel trajedilerin ötesine geçerek, ekonomik çıkarların öncelendirildiği ve çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerinin yanı sıra temel haklarının göz ardı edildiği bir düzeni işaret etmektedir.

Var. 13-14 yaşında çalışan çocuklar var. Ortacı olarak çalışıyorlar.

Abdulkerim, 18

Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasında rol oynayan diğer toplumsal dinamikler arasında göçün etkisiyle birlikte hızlı nüfus artışı, plansız kentleşme ve düşük eğitim düzeyi yer almaktadır. Hızla artan nüfus, bu artış ile ortaya çıkan plansız kentleşme, özellikle gelişmekte olan bölgelerde, kaynakların yetersiz kalmasına ve temel hizmetlere erişimde ciddi sıkıntılara yol açmaktadır. Yetersiz altyapı ve düşük yaşam standartlarının eğitim koşullarına yansdığı bu durumlarda, çocukların eğitime erişimde yaşadığı zorluklar daha da artmaktadır. Eğitim sistemindeki eksiklikler ve çocukların eğitime adaptasyonunda karşılaşılan problemler, çocukların

işgücüne yönelmesine zemin hazırlamakta; bu da çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Eğitim ile çocuk işçiliği arasındaki ilişki, hem eğitim politikaları hem toplumsal bağlamlarla şekillenen karmaşık bir sorundur. Eğitim için izlenen devlet politikaları, çocuk işçiliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Zorunlu eğitim süresinin kısaltılması, eğitime ayrılan bütçenin yetersizliği ve eğitim kalitesindeki düşüş gibi faktörler, çocukların eğitimlerini sürdürmelerini zorlaştırmakta; bu da çocukları ya kendi tercihleriyle ya da mevcut koşulların zorlamasıyla iş yaşamına itmektedir.

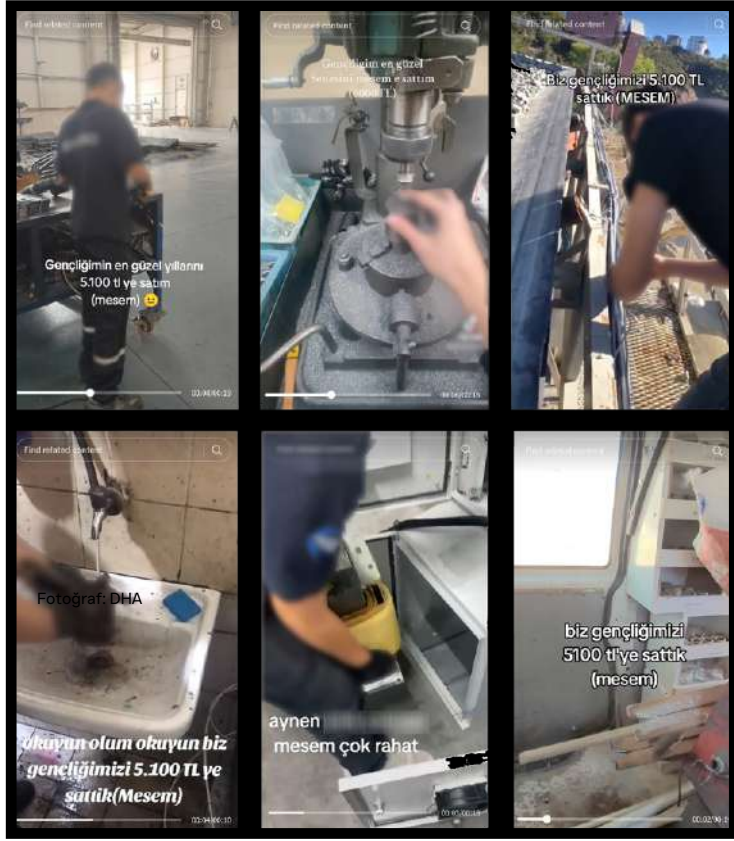
Özellikle tatil dönemlerinde, tekstil atölyelerinde kayıt dışı çocuk emeği kullanıldığı, alan araştırmamızda da tespit edilmiştir. Araştırmada görüşme yapılan Yasin, kendisinin de çocuk yaşta tekstil atölyesinde çalışmaya başladığını ve şu anda çalıştığı atölyede, tatil dönemlerinde gelen çocuklara iş öğretmek onları kayıt dışı "çıraklık" süreçlerine rehberlik ettiğini ifade etmiştir. Görüşülen bir başka işçi de atölyeye okullar tatil olduğunda, küçük işler yapmak üzere yardım maksadıyla çocuk işçilerin geldiğini belirtmiştir. Tatil dönemlerinde iş öğrenme ve gelir etme amacıyla başlayan bu geçici süreç, bazı durumlarda sürekli hâle gelmekte ve çalışma hayatı, çocuklar için eğitimin yerini alabilmektedir.

İşyerinde 16 yaşından küçük çalışan var. Okul tatilinde 3 tane geldi benim çırağım gibi, iş öğreteceğim. Kayıtsız, okul tatilinde çalışacaklar.

Yasin, 38

Bu bağlamda, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim ve çalışma arasında bir köprü olarak sunulan *Mesleki Eğitim Merkezleri* (MESEM), öğrencilerin eğitimden kopmadan ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini ve bu doğrultuda meslek sahibi olmalarını desteklemeyi amaçlayan bir model olarak tanıtılmaktadır. Program en az ortaokul mezunu olan, 14 yaşını doldurmuş ve sağlık durumu seçtiği mesleğin öğrenimine uygun bireylerin başvurularına açıktır. MESEM kapsamında, öğrenciler zorunlu lise eğitimlerini sürdürürken haftanın bir günü okulda teorik eğitim almakta, kalan dört günü ise işletmelerde pratik eğitim görmektedirler.¹⁴ Ancak eğitim programının büyük bölümünün oluşturduğu bu pratik eğitim süreci, önceki bölümde bahsedildiği üzere, çıraklık tanımının meslek öğrenim sınırlarını aştığı durumlara yol açabilmektedir. Bu durum, öğrencilerin ucuz iş gücü olarak sektörde çalıştırıldığına yönelik eleştirileri ve MESEM programlarının çocuk işçiliğini derinleştirdiğine dair tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Programın tanıtımında, 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine asgari ücretin %30'u, 12. sınıf kalfalarına ise %50'si kadar maaş vaat edilerek cazip bir eğitim modeli sunulduğu izlenimi oluşturulmaktadır. Ancak TikTok'ta "MESEM" araması yapıldığında, programı deneyimleyen öğrencilerin paylaşımları bu izlenimi tersine çevirmektedir. MESEM programlarına kayıtlı öğrenciler arasında yayılan bir akım nedeniyle paylaşılan videolarda sıklıkla "**Gençliğimin en güzel yıllarını 5.100 TL'ye sattım.**" yorumu dikkat çekmektedir.¹⁵ Öğrencilerin içinde buldukları zorlukları anlatan bu ifade, onların MESEM programını bir fırsat olarak görmekten ziyade, uzun vadede hayatlarını olumsuz etkileyebilecek dezavantajlı bir karar olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Gençliğimin en güzel yıllarını
5.100 TL'ye sattım.

MESEM'de çalışan öğrencilerin Tiktok paylaşımları

MESEM'in tanıtımında, öğrencilerin 9. sınıftan itibaren iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı sigortalanacağı bilgisi verilmektedir. Ancak bu durum yasal düzenlemeler ve uygulamalar arasındaki uyumsuzluklara işaret etmektedir. İş Kanunu, sağlığı zararlı ve meslek hastalıklarına yol açabilecek işlerde, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve gençlerin çalıştırılmasını kesin olarak yasaklamaktadır.¹⁶ MESEM'in sunduğu meslek hastalıklarına karşı sigorta önerisi ise, öğrenciler için bu tür risklerin baştan kabul edildiği anlamına gelmektedir. Oysa meslek hastalığı riski taşıyan işler, MESEM kapsamındaki öğrencilerin yaş grubu için zaten yasaklı işler arasında yer almaktadır. Tüm bunlar, programın hem öğrencilerin haklarını hem de yasal düzenlemeleri ne ölçüde gözetmediği konusunda ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

Yasal düzenlemelerde, 18 yaşını doldurmamış çocuk ve gençlerin çalışmasının yasaklandığı diğer işler ise şu şekilde sıralanmaktadır: Gürültü ve/veya vibrasyonun yüksek olduğu ortamlarda yapılan işler, aşırı sıcak ve soğuk ortamda çalışma gerektiren işler, sürekli dikkat ve aralıksız ayakta durmayı gerektiren işler, insan sağlığını etkileyen zararlı maddelerle ilgili işler ve eğitim, deneyim eksikliği ile güvenlik konusunda dikkat eksikliği riski taşıyan işler. Bu bağlamda 193 farklı dalda mesleki eğitim imkânı sağlayan MESEM programlarının, özellikle tekstil ve hazır giyim endüstrileri özelinde incelenmesi yasal mevzuatla uygulama arasındaki bir başka uyumsuzluğu ortaya koymaktadır.

MESEM'in sunduğu tekstil ve hazır giyim programları şu dalları kapsamaktadır:

TEKSTİL VE HAZIR GİYİM PROGRAMLARI (MESEM)

Moda Tasarım Teknolojileri:	Deri Giyim, Erkek Terziliği, Hazır Giyim Modeli Makineciliği, İç Giyim Modelistliği, Kadın Terziliği, Kesim Modelistlik, Tekstil Baskı ve Desencililiği, Tekstil Bitim İşlemleri (Apre), Tekstil Boyacılığı
El Sanatları Teknolojisi:	Dekoratif Ev Tekstili, Dekoratif El Sanatları, El Dokuma, El ve Makine Nakışı, Halı Desinatörlüğü, Sanayi Nakışı
Tekstil Teknolojisi:	Dokuma Operatörlüğü, Dokusuz Yüzeyler, Endüstriyel Çorap Örmek, Endüstriyel Düz Örmek, Endüstriyel Yuvarlak Örmek, İplik Üretim Teknolojisi, Tekstil Baskı ve Desencililiği, Tekstil Bitim İşlemleri (Apre), Tekstil Boyacılığı

Öte yandan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın "İşyeri Tehlike Sınıfları Listesi"ne göre, tekstil ve hazır giyim iş kollarının çoğu "tehlikeli" veya "az tehlikeli" kategorisinde yer almaktadır. Bu iş kollarından bazıları şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

İŞYERİ TEHLİKE SINIFLARI LİSTESİ Tekstil ve Hazır Giyim

Tekstil ürünlerinin bitirilmesi (baskı, boyama, ağartma, apreleme)	TEHLİKELİ
Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	TEHLİKELİ
Dokusuz kumaşların ve dokusuz kumaştan yapılan ürünlerin imalatı (giyim eşyası hariç)	TEHLİKELİ
Oya, dantel ve nakış imalatı	TEHLİKELİ
Deri giyim eşyası imalatı	TEHLİKELİ
İç giyim ve dış giyim imalatı	AZ TEHLİKELİ¹⁷

Bu noktada, 14-15 yaşındaki "çocuk işçiler" ve 15-18 yaşındaki "genç işçilerin" MESEM kapsamındaki pratik eğitim sürecinde, 18 yaşından küçükler için yasaklı koşullar içeren bu iş kollarında çalışmasının hangi standartlara ya da yasal düzenlemelere dayandığı belirsizdir. Öğrencilerin bu işyerlerinde haftanın dört günü çalıştırıldığı göz önüne alındığında, bu ortamların güvenlik standartları, buradaki eğitim süreçleri ve öğrencilere sağladığı katkılar sorgulanmayı gerektirmektedir. Bu sorgulama şu sorular etrafında yapılabilir:

- Tehlikeli olarak tanımlanan bu iş kollarında öğrenciler hangi görevleri üstlenmektedir?
- Bu iş ortamlarında öğrencilerin güvenliği nasıl sağlanmaktadır?
- Öğrencilerin çalışma koşulları nasıl ve kimler tarafından denetlenmektedir?
- Üretim hızı ve yoğunluğu ile bilinen tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde bu yoğunluk içerisinde öğrenciler nasıl bir eğitim süreci yaşamaktadır?
- Öğrencilerin yalnızca ucuz iş gücü olarak değerlendirilmesinin ötesine geçerek, bu iş kollarında nitelikli iş gücüne dönüşmesi için iş yeri ve MESEM programı ne tür katkılar sağlamaktadır?

MESEM programlarının çocuk işçiliği ile derinden ilişkisi, yalnızca kâğıt üzerindeki tutarsızlıklarla da sınırlı kalmamaktadır. MESEM'e bağlı yerlerde tespit edilebilen çocuk işçi ölümleri^{18 19 20 21 22 23 24}, iş kazaları²⁶, basına yansıyan birçok haber^{27 28 29} ve MESEM programlarına kayıtlı çocukların kendi beyanları^{30 31} bu programın etkinliği, güvenilirliği ve öğrencilerin uzun vadeli mesleki gelişimine sağladığı katkılar hakkında ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Bu bağlamda, devletin eğitim politikalarının, yoksulluk ve çocuk işçiliği arasındaki bu ilişkiyi dönüştürmede oynadığı kritik rol tekrar hatırlanmalıdır. Uygulamada eğitim politikalarının yeterince kapsayıcı olmaması, eğitim sisteminin çocukları ekonomik üretim döngüsünün sömürsüne iten modellerle desteklenmesi gibi unsurlar, bu sorunları çözmek yerine pekiştirebilmektedir.

"MESEM"leri denetlemeye gelen rehber hocalar bizim hangi şartlar altında çalıştığımızı denetlemek yerine bizim ne kadar iyi çalışıp çalışmadığımıza bakıyor. Uzun çalışma saatleri, her gün işe gidip eve gelmenin sonucunda gece rüyalarımdaya bile çalıştığımı görüyorum." ³²

Daha önce belirtildiği üzere, yoksullukla mücadele eden aileler için, çocukların eğitimi, hayatta kalmaya yönelik diğer önceliklerin gerisinde kalabilmektedir. Bu noktada mesleki eğitim programlarının, aileler ya da çocuklar için kısa vadeli bir ekonomik çözüm gibi algılanması, çocukların uzun vadeli eğitim hakkından mahrum kalmasına ve ucuz iş gücü olarak değerlendirilmesine zemin hazırlayabilir. Bu çerçevede, çocukların mesleki eğitimi üzerinden tasarlanan politikaların, toplumsal yoksulluk döngüsünü kırarak ve çocuk işçiliğini ortadan kaldıracak şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, nesiller boyu devam eden yoksulluk, eğitimsizlikle birleşerek, ailelerin çocuklarını eğitime yönlendirecek bilinçten yoksun kalmalarına ve onları, aile bütçesine ya da aile işine katkıda bulunacak bir iş gücü olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu durum, çocuk işçiliğinin normalleşmesine ve bu konudaki toplumsal normların güçlenmesine yol açmakta, dolayısıyla çocukların iş gücüne katılımı, toplumun çoğunluğu tarafından makul bir çözüm olarak görülmektedir.

Alan araştırması sırasında yapılan görüşmeler, çocuk işçiliğinin yalnızca ekonomik sebeplerle değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal normlarla da pekiştiğini göstermektedir. Örneğin, 16 yaşındaki Uğur, eğitimine devam etmekle birlikte, okul açılana kadar babasının arkadaşının tekstil atölyesinde sigortasız olarak çalışmaktadır. Uğur'un "Köyde de böyle çalıştırıyorlardı, alışığım ben." şeklindeki ifadesi, erken yaşta çalışmaya alışmanın, çocuk işçiliğinin normalleşmesiyle olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, "1 saat az olsun iş" şeklindeki isteği, çalışma koşullarının zorluklarına rağmen, bu yaşam biçiminin ne denli kalıcı ve içselleştirilmiş olduğunun bir göstergesidir.

Uğur'la aynı işyerinde çalışan 14 yaşındaki Zahide, yaz tatillerini ve hafta sonlarını tekstil atölyesinde çalışarak geçirdiğini ifade etmiştir. Çalışma koşullarını, sıcaklık ve yetersiz havalandırma

açısından zorlayıcı bulmasına, sigortasız, güvencesiz ve günlük ücretle çalışmasına rağmen işinden memnuniyetini dile getirmiştir. Zahide'nin ifadesi, Uğur'la benzer şekilde erken yaşta çalışmanın çocuk tarafından kabullenildiğine ve içselleştirildiğine örnek teşkil etmektedir.

"Köyde de böyle çalıştırıyorlardı, alışığım ben"

Uğur, 16

Toplumda, çocukların erken yaşlarda çalışması, ekonomik ya da sosyal gerekliliklerden doğsa da çocuğun çalışmasını, erken yaşta sorumluluk kazanmasını, aileye ya da aile işine katkı sunmasını normal ve olumlu gören geleneksel bakış açısı çocuk işçiliği sorununun pekişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakış açısının etkisiyle, çocukların erken yaşlardan itibaren iş gücüne katılması yaygınlaşmakta ve çoğu zaman normalleştirilmektedir. Alan araştırmasında karşılaşılan 12 yaşındaki Önder'in durumu da buna örnek teşkil etmektedir. Önder, yaz tatillerinde babasının tekstil atölyesinde çalıştığını belirtmiş, Önder'in sigorta durumu ve fazla mesai gibi hakları ile ilgili babasına yöneltilen sorulara babası "aile olduğumuz için" şeklinde cevaplar vermiştir. Baba, atölyede 16 yaşından küçük başka bir çalışanın olup olmadığı sorusuna ise, "yalnızca Önder var. O da sokakta başıboş kalmamasın diye" şeklinde yanıt vermiştir. Bu açıklama, Önder'in çalışmasının ekonomik bir zorunluluktan kaynaklanmasa da çocuk emeğinin baba tarafından ucuz ve ek bir iş gücü olarak ekonomik bir avantaj şeklinde görüldüğünü ve aynı zamanda ailenin sosyal ve kültürel normlarıyla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Aile, çocuğun zamanını "boşa harcamaması" gerektiği inancıyla hareket etmekte ve sorumluluk kazanması adına çalışarak aileye katkı sağlamasını istemektedir. Bu toplumsal normların, çocuk işçiliğinin sıradanlaştırılmasına, toplumsal açıdan kabul görmesine hatta bazı durumlarda daha da ileriye giderek övülmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bu durumu destekleyen bir diğer gözlem, geçtiğimiz yıl tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde çocuk işçiliği üzerine gerçekleştirdiğimiz sosyal medya taramasında ortaya çıkmıştır. TikTok'ta tespit edilen sayısız tekstil işçisi videosundan birinde, izleyicilere "Küçük yaşta işe başlayan var mı?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya verilen yanıtların 7 yaşa kadar indiği tespit edilmiştir. Bu paylaşımların dikkat çeken yönü, çocuk işçiliğinin eleştirilmesinden veya şikâyet edilmesinden ziyade, bunun kabullenilmiş bir gerçeklik olarak sahiplenilmiş olmasıdır. Söz konusu deneyim, bazen gururla anlatılan bir hikâye hâline gelmiş ve toplumun bir kesiminde bu durumun normalleştiği hatta övüldüğü izlenimi vermiştir.

Aynı taramada, yetişkin tekstil işçilerinin videoları arasında son derece sıradan bir şekilde paylaşılan çocuk işçilerin görüntülerine de rastlanmıştır. Bazı videolarda tekstil atölyesinin genel çekimleri sırasında kameraya çalışan çocuklar takılmakta, bazı videolarda onların bu çalışma halleri özellikle ön plana çıkarılmaktadır. Bu videoların tamamında, çocuk işçiliği normal bir durum olarak sunulmakta ve çocuğun erken yaşta gösterdiği emek, övgü dolu ifadelerle yüceltilmektedir.

Araştırma sonucunda hazırlanan sosyal medya paylaşımlarına gelen tepkilerde, çocuk işçiliğine yapılan övgü başka bir boyut kazanmıştır.³³ Temiz Giysi Derneği sosyal medya hesabında “Tekstilde çocuk emeğini alkışlamak değil, dur demenin zamanı geldi! Çocuk emeği romantize edilemez ve normalleştirilemez.” notu ile yapılan paylaşıma gelen yorumlarda, övgünün ötesine geçilerek çocukların eğitim hakkı sorgulanmış, çocuğun eğitime ayrıcağı yaşları çalışarak geçirmesi gerektiği yönünde, erken yaşta çalışmayı normalleştiren görüşler paylaşılmıştır.

Bu tür yorumlar, çocuk işçiliğini bir zorunluluk veya trajedi değil, bir fırsat ya da gelişim yolu olarak görme eğilimini yansıtmakta, çocukların çalışma hayatına yönlendirilmesinin değil, eğitim süreçlerine katılımlarının desteklenmesi gerektiği konusundaki farkındalık eksikliğine işaret etmektedir. Çocuk işçiliğini savunan bu bakış açısı, eğitim hakkının toplumsal dönüşüm ve bireysel gelişim için taşıdığı kritik rolü görmezden gelerek, kısa vadeli ekonomik gerekçeleri öne çıkarmaktadır. Oysa bu yaklaşım, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen ağır çalışma koşullarını göz ardı ettiği gibi, onların eğitimle elde edebileceği uzun vadeli fırsatları da değersizleştirmektedir.

Çocuk işçiliğinin etkilerini ve gerçek boyutlarını bir çocuk işçinin kendi anlatımından dinlemek, bu konunun romantize edilemeyecek derecede ciddi yönlerini ortaya koyabilir. 2023 yılında Pendik'te yapılan bir alan araştırmasında görüşülen 17 yaşındaki Derya 13 yaşından bu yana tekstilde çalıştığını ifade etmiştir. Derya'nın hikayesi ise şu şekildedir: “Kazandığı paradan kalanla sadece günlük bir çikolata yiyebiliyor. Babası onları terk etmiş, evde tek çalışan o. Anne ise 3 yaşındaki kardeşine bakıyor. Derya, 17 yaşında. Onun da sigortası yok. Sosyal hizmetlerden destek alıyorlarmış yakın zamana kadar. Çevreden birileri güya ‘Bu kadının kızı çalışıyor’ diye ihbar etmiş ve yardımları kesilmiş. Bir güvenceleri yok. Evin tüm yükü Derya'nın omuzlarında. Daha önce çalıştığı yerde tacize uğramış, çok korkmuş, kimselere bir şey diyememiş. O yerden ayrılıp kadınların yoğun olduğu şimdiki çalıştığı atölyeye başlamış.”³⁴ Derya'ya eğitime devam etme konusunda fikri sorulduğunda Derya'nın verdiği cevap ise “Hayatlarımız çalınıyor abla, eğitim bizden geçti.” şeklinde olmuştur.

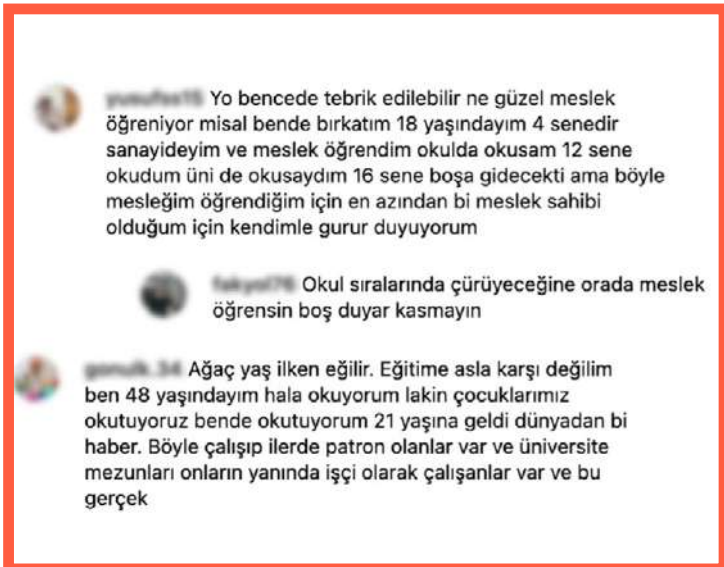
Derya'nın anlattıkları, çocuk işçiliğinin sosyal, psikolojik ve fiziksel boyutlarıyla bir insan hakları meselesi olduğunu çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir. Onun yaşadığı deneyimler, bu sorunun sistemik doğasını ve çocukların nasıl kırılabilir bir konumda bırakıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Derya ise sayıları kesin olarak bilinmeyen yüz binlerce çocuk işçiden yalnızca bir tanesidir. Kesin sayısının bilinmemesi ise çocuk işçiliğinin derinleşmesinin ve yaygınlaşmasının altında yatan önemli sebeplerden bir diğeri olan devlet denetim mekanizmalarındaki eksikliklere ve markaların tedarik zincirlerini kontrol etme konusundaki yetersizliklerine işaret etmektedir.

Devlet denetim mekanizmalarındaki yetersizlikler, çocuk işçiliğinin önlenmesi ve izlenmesi konusunda ciddi engeller oluşturmaktadır. Mevzuatın varlığına rağmen, uygulamadaki eksiklikler ve denetim süreçlerindeki zayıflıklar, çocuk işçiliğinin tespit edilmesini ve ortadan kaldırılmasını zorlaştırmaktadır. Görüşme yapılan işçilerin büyük bir kısmı (%68,9), denetimlerin gerçekleştirildiğini belirtmekle birlikte, bu denetimlerin uygulanış biçimindeki sorunlara dikkat çekmekte ve kalıcı iyileştirmelerin sağlanmadığını ifade etmektedir. İşçilerin, denetim sırasında işverenlerin ya da diğer üst yetkililerin yanında bulunmalarının kendileri üzerinde baskı oluşturduğunu ve bu durumun, denetimlerin şeffaflığına dair ciddi soru işaretleri yarattığını belirtmiştir. Ayrıca bazı işçiler, denetimlerden önce fabrikalarda sorunların gizlenmesi için hızla düzenlemeler yapıldığını, denetimlerin ardından da kısa vadeli iyileştirmelere gidildiğini, ancak bu sürecin eski düzenin devam etmesiyle sonuçlandığını aktarmaktadır.

Kendi adamlarını görüşüyorlar ya da birini çağırdıklarında yönetimden biri oluyor mutlaka.

Mahmut, 21

Bu durum, denetimlerin yalnızca prosedür gereği yapıldığı algısını pekiştirmektedir. Özellikle kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu tekstil atölyelerinde, işçilerin güven ortamından yoksun olmaları, iş yerlerindeki sorunları dile getirememeye korkusu, denetimlerin uygun koşullarda ve standartlarda yapılmaması, işverenlerin denetim sonuçlarından ciddi bir yaptırımla karşılaşmaksızın faaliyetlerini sürdürmelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda, denetimsizliğin pekiştirdiği kayıt dışı uygulamaların başında gelen çocuk işçiliği artış göstermekte ve bu durum, çocuk işçiliği ile etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesini daha da zorlaştırmaktadır.

Sigortalı olmadığım için denetime gelen olursa dışarı çıkıyorum, fabrikada bulunmuyorum.

Bedir, 51

Devlet denetim mekanizmalarındaki eksikliklerin yanı sıra, büyük markaların tedarik zincirlerinde çocuk işçiliğiyle mücadele konusunda yeterince sorumluluk üstlenmemesi, sorunun çözümünü güçleştiren bir diğer önemli etken olarak öne çıkmaktadır. Tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde, tedarik zincirinin çok katmanlı ve karmaşık yapısı, denetim ve kontrol süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Markalar, genellikle yalnızca birinci halka (Tier 1) üretim mekanizmalarıyla doğrudan ilişki kurmakta ve yer yer bu mekanizmaların ikinci halka (Tier 2) alt yüklenicilerle bağlantılarını tanıma çabası göstermektedir. Ancak tedarik zinciri daha alt seviyelere doğru genişledikçe ise -örneğin ikinci halkanın da kendi üretimi için başka alt yüklenicilerle çalıştığı durumlarda- kontrolsüzlük ve kayıt dışılık giderek artmakta, çocuk işçiliği gibi sorunlar bu alanlarda daha belirgin hâle gelmektedir. Üretim sürecine doğrudan katkı sağlayan alt yükleniciler, bu karmaşık yapı nedeniyle markaların resmi kayıtlarında yer almaya dahi, çocuk emeğinin markaların üretim sürecinde kullanılmış olma ihtimali ortaya çıkmakta ve bu durum markaları sorunun muhataplarından biri haline getirmektedir.

Hem marka hem devletten geliyorlar. Marka gelip işine bakıyor. Devlet iş güvenliğine bakıyor denetliyor, bir şey varsa uyarıp gidiyorlar.

Mustafa, 36

Diğer taraftan, markaların doğrudan ilişki kurduğu üretim mekanizmalarına yönelik denetim süreçleri de çeşitli soru işaretleri barındırmaktadır. Denetimlerin kapsamı, odak noktası ve şeffaflık düzeyi, çocuk işçiliğiyle mücadelede kritik bir öneme sahiptir. Ancak bu denetimlerin, işçilerin çalışma koşullarını iyileştirme veya refahını artırma yerine, genellikle ürün kalitesini kontrol etme amacı taşıdığı yönünde görüşler dikkat çekmektedir. Markaların uygunsuz durumlarla karşılaştıklarında hangi önlemleri aldıkları veya ne gibi yaptırımlar uyguladıkları da çoğunlukla belirsizdir. Bu belirsizlikler, tedarik zincirlerinin kontrolündeki ve denetim süreçlerinin etkinleştirilmesindeki eksikliklerin, çocuk işçiliği gibi sorunların devam etmesine zemin hazırladığı yönünde önemli bir tartışma alanı yaratmaktadır.

Sanmıyorum çünkü zaten denetimler geldiğinde haber veriliyor bize orayı toparla burayı kapa, onu kaldır, ört pas ediyorlar. O yüzden de değişen bir şey olmuyor.

Adnan, 36

Yapılan görüşmelerde, denetimlerin yapılıp yapılmadığı sorusuna verilen yanıtların çoğunluğu denetimlerin gerçekleştirildiği yönünde olsa da denetimlerin ardından değişen bir şey olup olmadığı sorulduğunda, görüşülen işçilerin büyük bir kısmı herhangi bir değişiklik olmadığını ve denetimlerin etkisiz kaldığını ifade etmiştir. Bu iki yanıt arasındaki çelişki, kayıt dışı istihdamın ve çocuk işçiliğinin tespit edilmesinin yanı sıra, bu sorunlarla etkin bir şekilde mücadele edilmesinin neden bu kadar güç olduğunu da gözler önüne sermektedir.

RAKAMLARLA TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

1990

Türkiye'nin BM Çocuk Hakları Bildirgesi'ni imzaladığı yıl. Bildirge 1995 yılında yürürlüğe girdi.

1998

Türkiye'nin ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi'ni imzaladığı yıl

2001

Türkiye'nin ILO'nun 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ni imzaladığı yıl

7.034.000

yoksul çocuk

TÜİK tarafından belirlenen 2023 rakamlarına göre **yoksul çocuk** sayısı. 2023 yıl sonu itibarıyla, Türkiye nüfusunun 22 milyon 206 bin 34'ünü çocuklar oluşturmaktadır.

1 Milyon 312 Bin 344

çocuk işçi

2024 yılı çıraklarla birlikte Türkiye'deki tahmini **çocuk işçi** sayısı.

Bu sayı, 2023 yılı için **15-17 yaş grubu** çocuklarda **belirtilen çocuk işçi sayısı** 759 bine **kayıtlı çırak sayısı** 553 bin 344 eklenerek tahmini olarak tespit edilmiştir.³⁶

Bu sayıya kayıt dışı çocuk işçi sayısı dahil değildir.

Kayıt dışı çocuk işçi sayısına ilişkin herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

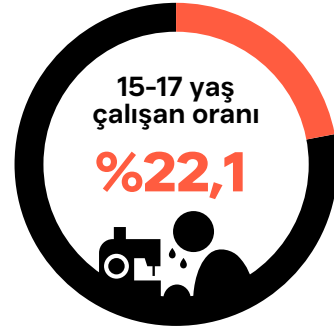

15-17

YAŞ GRUBU

Türkiye'de çocuk işçiliğine dair güncel resmi rakamlarına ulaşılabilen tek yaş aralığı.

TÜİK tarafından belirlenen 2023 rakamlarına göre 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılım oranı %22,1.³⁵

695

hayatını kaybeden çocuk işçi

Son **11 yılda** hayatını kaybettiği tespit edilebilen çocuk işçi sayısı. 17'si **tekstil ve deri** işkolunda çalışırken hayatını kaybetmiştir.

Son bir yılda ise **0-14 yaş** aralığında **22**, **15-17 yaş** aralığında **44** çocuk olmak üzere en az **66** çocuk işçi hayatını kaybetmiştir.

SON
1 YILDA
66
ÖLÜM
VAKASI

Bu sayılar, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi tarafından yapılan araştırma ile basından ve çocuk işçilerin ailelerinden edinilen bilgilere dayanarak tespit edilmiştir.³⁷

10 veya 6

MESEM eğitimi kapsamında çalışırken hayatını kaybeden çocuk işçi

SON
1 YILDA
10
CAN
KAYBI

Son bir yılda MESEM eğitimi kapsamında çalışırken ölen çocuk sayısı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin tarafından **10** olarak açıklanırken Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre bu sayı **6**'dır.³⁸

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ETKİLERİ

Çocuk işçiliğinin nedenlerini açıklarken aktarılan her bir vaka analizi, bu olgunun başta çocuklar olmak üzere toplum üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Ancak, raporu tamamlarken bu etkileri en yalın biçimde özetlemek gerekirse, çocuk işçiliği, çocukların fiziksel, ruhsal ve ahlaki sağlıklarının yanı sıra güvenliklerini de doğrudan tehdit eden, onları çocukluklarından, potansiyellerinden, gelişimlerinden ve geleceklerinden koparan bir olgudur. Çocuklar, fiziksel olarak yorucu ve tehlikeli işlerde çalışmaya zorlanmakta; ağır yük taşımak, uzun çalışma saatlerine maruz kalmak veya zararlı kimyasallarla temas etmek gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tür çalışma koşulları, onların büyümelerini ve gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte, **fiziksel** yaralanmalara, kronik hastalıklara, kalıcı sakatlıklara hatta ölümlü vakalara yol açabilmektedir. Tüm bunların yanı sıra, iş yerinde maruz kalınan kötü muamele, uzun çalışma saatleri ve işin getirdiği yoğun stres, çocukların **psikolojik** sağlıkları üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu tür psikolojik etkiler, çocukların gelecek yaşamlarını da derinden etkileyebilmekte, onların toplumla uyum sağlamalarını ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini zorlaştırmaktadır.

Bu tür çalışma koşulları, onların büyümelerini ve gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte, fiziksel yaralanmalara, kronik hastalıklara, kalıcı sakatlıklara hatta ölümlü vakalara yol açabilmektedir. Tüm bunların yanı sıra, iş yerinde maruz kalınan kötü muamele, uzun çalışma saatleri ve işin getirdiği yoğun stres, çocukların psikolojik sağlıkları üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Çocuk işçiliği, bireysel, toplumsal ve ekonomik düzeylerde derin ve uzun vadeli sonuçlar doğuran çok boyutlu bir sorun olup, bu etkiler göz ardı edilmemelidir. Bunlar, çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerine olan etkilerden başlayarak, toplumsal yapıyı ve ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen sonuçlara kadar geniş bir yelpazeye uzanmaktadır. Bir çocuğun erken yaşta çalışmaya başlaması, onun bütün hayatını etkileyecek bir yolun başlangıcını oluşturmaktadır, çocuğun daha iyi bir geleceğe ulaşma ihtimaline ket vurmaktadır. Aynı zamanda çocuk işçiliği, sadece eğitimden yoksun kalarak nitelikli iş gücüne dönüşme potansiyeli tehdit gören çocuğun değil, daha büyük ölçekte toplumun da gelişme ve ilerleme şansını riske atmaktadır. Alan araştırmasında görüldüğü gibi Hilmi, 31 senedir tekstilde çalıştığını ve ilkökul mezunu olarak hayatta başka bir şansının kalmadığını ifade etmiştir.

Hep bu işi yaptım, öncesi ilkökul. İlkokul mezunuyum yapabileceğim tek iş tekstil, bunun dışında belki güvenlik ya da garsonluk yapabilirim.

Hilmi, 43

Çocukların geleceklerini şekillendiren en önemli faktörlerden biri olan **eğitim** **hakkından** mahrum kalmalarına yol açan çocuk işçiliği uzun çalışma saatleri nedeniyle okula devam edemeyen ya da eğitime hiç erişemeyen çocukların gelecekte daha iyi istihdam olanaklarına erişim sağlayacak bilgi ve becerilerden yoksun kalmalarına sebep olmaktadır. Eğitimden yoksun kalan bireyler, genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmakta, bu durum ise, yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasına yol açmaktadır. Eğitim eksikliği, bireylerin toplumsal ve siyasi hayata aktif katılımını engelleyerek, toplumsal kalkınmayı da olumsuz etkilemektedir. Özellikle yoksul ve dezavantajlı gruplardan gelen çocukların çalıştırılması, toplumdaki **eşitsizlikleri** daha da derinleştirerek sosyal uyumu zayıflatmaktadır. **Ekonomik açıdan** ise, çocuk işçiliği kısa vadede işverenlere düşük maliyet avantajı sağlıyor gibi görünse de uzun vadede **toplumsal refahı** olumsuz etkilemektedir. Eğitimi ve vasıflı bir iş gücünün eksikliği, ekonomik büyümeyi sınırlamakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Çocuk işçiliği, **aile** içindeki dinamikleri de olumsuz etkilemektedir. Çocukların aile bütçesine katkıda bulunabilecek iş gücü haline gelmesi, ailelerin çocukların eğitime yatırım yapma eğilimini ve motivasyonunu azaltabilmektedir. Bu durum, çocuk işçiliğinin kültürel olarak normalleşmesine yol açarak, sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Çocuk işçiliğinin fiziksel, psikolojik, eğitimsel ve toplumsal etkileri bir arada değerlendirildiğinde, bu olgunun sadece bireysel bir sorun olmadığı, aynı zamanda toplumsal ve küresel bir kalkınma meselesi olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle, çocuk işçiliği ile mücadeleyle yönelik politikaların, bu çok boyutlu etkileri göz önünde bulundurarak tasarlanması gerekmektedir.

EĞİTİM
HAKKIMIZDIR

İŞ
DEĞİL!

OYUN!

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu raporda, çocuk işçiliği olgusu uluslararası bir çerçeveden başlayarak, Türkiye'ye özgü bir odakta incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye bağlamında, genel tanımların ve sınırların belirlenmesi amaçlanmış ve buna ek olarak tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde çocuk işçiliğinin varlığına dair bir tablo oluşturulması hedeflenmiştir.

Eğer mevzuata göre 14-15 yaş aralığında, belirlenen işlerde çalışan çocuklara "çocuk işçi" deniliyorsa, 10 yaşında çalışan bir çocuk için hangi tanım kullanılmaktadır? 18 yaşına kadar herkes çocuk ise 16 yaşında çalışanlar hangi tanıma göre "genç işçi" kategorisine alınmaktadır? Peki, 17 yaşında yasaklı bir iş kolunda çalışan çocuk nasıl tanım bulmaktadır? Ve tüm bu yasal olan ve yasal olmayan boşluğunda çocuk işçiliği tanımlanamazken çocuk işçiliği ile mücadele nasıl tanımlanmaktadır?

Türkiye hazır giyim ve tekstil endüstrilerindeki ya da diğer sektörlerdeki çocuk işçiliği, yalnızca bireysel trajediler değil, aynı zamanda toplumsal ve yapısal bir sorunun göstergesidir. Mevzuat çocuk işçiliği tanımını yasal ve olumlu bir yere oturtsa da bu olgunun boyutları, kentlerin yoksul bölgelerinde aile gelirine katkı sağlamak için çalışan çocuklardan, ailesiyle birlikte iş gücüne katılan çocuklara, iş öğretme adı altında emeği sömürülen çocuklardan, tatillerde harçlık kazanmak için tanıdıklarının yanına verilen çocuklara, Derya'lara, Yasin'lere, Zahide'lere, Önder'lere, Umut'lara, Arda'lara ve ismi bilinmeyen birçoklarına kadar uzanmaktadır. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren, eğitim, oyun, boş zaman değerlendirme ve sağlıklı ortamda yetişme gibi temel haklarından mahrum bırakılarak üretim mekanizmalarının içerisine dahil edilmektedir. Çocuk işçiliğine dair, çocuğu önceleyen net bir çerçevenin olmaması, tam olarak neyle mücadele edilmesi gerektiğini belirlemeden etkili bir çözüm üretmenin mümkün olup olmadığını sorgulatmaktadır. Bu nedenle, çocuk işçi tanımının, çocuk tanımı ile birlikte ele alınarak mevcut mevzuatta düzenleme yapılması gerekliliği doğmaktadır. Tanım ve çerçeve, işverenlerin çocukları nasıl çalıştırabileceğine dair kılavuz sunacak şekilde değil, çocukların nasıl korunacağına dair açık ve kapsamlı düzenlemeler içeren ve çocuğun yüksek yararını önceleyen bir yaklaşımla hazırlanmalıdır. Çocuk haklarının güçlendirilmesi ve bu doğrultuda pozitif düzenlemelerin artırılması, uzun vadeli çözüm stratejilerinin temel unsurlarındandır.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE

Çocuk işçiliği ile mücadelede, genel mevzuatın düzenlenmesi kadar her sektörün de çocuğun yüksek yararını gözeterek kendi özel çalışmasını yapması gerekmektedir. Tekstil ve hazır giyim

endüsteri özelinde, ilk ve öncelikli hedef, çocuk işçiliğinin gerçekçi tablosunun oluşturulmasına yönelik kapsamlı araştırmaların yapılması olmalıdır. Bu çalışmalar, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin ve birliklerin, yani endüstrinin farklı bileşenlerinin katkılarıyla artırılmalıdır. Endüstride özellikle hangi iş kollarında, hangi görevlerde ve hangi koşullarda çocuk emeğinin kullanıldığı verilerle tespit edilmelidir. Özellikle endüstrinin kayıt dışı istihdam gerçeğine dair ortaya çıkarılacak her veri, çocuk işçiliğinin gerçek boyutunu görebilmek için önemli bir adım olacaktır. Öte yandan araştırmalar sadece kayıt dışı çocuk emeği ile sınırlı kalmamalı, yasal sınırlar içinde çalışan çocukların sayılarının netleştirilmesi ve bu çocukların hangi iş kollarında yoğunlaştığına dair analizlerin yapılması da gerekmektedir. Örneğin, MESEM gibi programlar aracılığıyla, tekstil ve hazır giyim endüstrilerinde çalışan çocukların sayılarının belirlenmesi sorunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Yapılan literatür taramaları sonucu aktarılan sayısal veriler göstermektedir ki Türkiye'de mücadele edilen çocuk işçiliğinin net ve şeffaf boyutu bilinmemektedir. Kayıtlı ve kayıtsız çocuk işçilerin sayılarının ve çalışma koşullarının tespit edilmesi üzerine çalışmaların artırılması, mücadele edilen sorunun daha doğru ve etkili bir şekilde tanınmasına olanak tanıyacaktır.

Daha önceki bölümlerde aktarılan denetim mekanizmalarındaki aksaklıkların, çocuk işçiliğini pekiştiren etkilerini göz önünde bulundurarak, denetim kollarının güçlendirilmesi gerektiği bir kez daha vurgulanmalıdır. Denetim koşullarının, işveren lehine değil, işçi yararına olacak şekilde yeniden düzenlenmesi, denetimlerin sıklaştırılması ve bu denetimlerin yaptırımlarla desteklenmesinin gereklidir. Ayrıca, bir diğer önemli denetim mekanizması olan markaların, tedarik zincirlerinin en alt kademelerine kadar sorumluluk almaları ve her aşamada denetimler yapması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda markaların verdikleri satın alma kararlarının işçi hakları ihlallerine ve kayıt dışı uygulamalara doğrudan etki edebildiği unutulmamalıdır. Markaların üretici ile yaptıkları zorlayıcı fiyat pazarlıkları veya ekonomik zorlukları üreticiye yükleyecek kararlar almaları üreticilerin ucuz iş gücüne kaymasına sebep olabilmekte ve bu durum çocuk işçiliğinin varlığında markaların da sorumluluğu olduğuna işaret etmektedir.

Yapılan literatür taramaları sonucu aktarılan sayısal veriler göstermektedir ki Türkiye'de mücadele edilen çocuk işçiliğinin net ve şeffaf boyutu bilinmemektedir. Kayıtlı ve kayıtsız çocuk işçilerin sayılarının ve çalışma koşullarının tespit edilmesi üzerine çalışmaların artırılması, mücadele edilen sorunun daha doğru ve etkili bir şekilde tanınmasına olanak tanıyacaktır.

YOKSULLUKLA MÜCADELE

Çocuk işçiliği meselesinin, yalnızca yasaklamalarla sonlandırılabilir bir sorun olmadığı, daha önce de belirtildiği üzere bu mücadelede üzerinde durulması gereken en kritik noktalardan biridir. Çocuk işçiliği, yoksulluğun bir çıktısıdır ve bu sorunla mücadele, yoksullukla mücadeleyle iç içe geçmiş bir süreçtir. Çocuk işçiliği, yoksulluk, sosyal eşitsizlik ve eğitim eksiklikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, adil yaşam ücretleri gibi ekonomik araçların, çocuk işçiliğinin önlenmesindeki rolü göz ardı edilmemelidir. Çocuk işçiliği ve eğitim yerine çalışmanın tercih edilmesinin ideal koşulların değil; yoksulluğun ağır baskısı altında, sınırlı ve zorlayıcı seçenekler arasından “kötünün iyisi” olarak yapılan bir mecburiyet olduğu unutulmamalıdır.

Geçim sıkıntısının arttığı, gelir elde etmenin öncelik kazandığı ve eğitimin, ailenin ve çocuğun geleceğini kurmasına imkân tanımadığı koşullar, çocukları eğitimden uzaklaştırarak çalışma hayatına itmektir. Bu bağlamda, yoksullukla mücadeleyle birlikte eğitim sisteminin, çocuğun üstün yararı ilkesine dayanarak yeniden yapılandırılması önem kazanmaktadır. Eğitim içerikleri, çocukların nitelikli gelişimini destekleyecek şekilde düzenlenmeli, kapsayıcı ve ulaşılabilir olmalı, eşit eğitim koşulları her çocuk için sağlanmalıdır. Mesleki eğitim programlarının ise, üretime ucuz iş gücü sağlayan araçlar haline gelmeden, çocukların seçtikleri meslek alanında yetkinlik kazanmalarını sağlamak için tasarlanması gerekmektedir. Pratik eğitimin sınırları, çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimlerini tehdit eden koşullara maruz bırakılması, üretimin bir parçası olarak görülmesi, çocukların bugününün ve geleceğinin tehlikeye atılması önlenemez şekilde belirlenmelidir. Bu sürecin önceliği, çocuklara hem bugünde hem de gelecekte nitelikli bir yaşam sunmayı hedeflemek olmalıdır.

NORMALLEŞTİRME İLE MÜCADELE

Eğer gerekli adımlar atılmazsa, yasalarla meşrulaştırılan mesleki eğitim adı altındaki çocuk işçiliği, toplumda giderek daha fazla kabul görecektir ve işverenlerin ucuz iş gücü taleplerine uygun bir çözüm haline gelecektir. Bu durum, kayıtlı ya da kayıtsız fark etmeksizin, çocuğun erken yaşta “eve ekmek getirmesi” fikrini olağanlaştıran geleneksel bakış açısını daha da derinleştirecektir. Hâlihazırda mücadele edilmesi gereken bu anlayış, çocukların neden böyle bir yükün altına girdiğini sorgulamak yerine, durumu sıradan ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak kabul etmeyi teşvik etmekte ve çocuğun çalışmasını, hatta çocuğa iş vermeyi normalleştiren bir kısır döngü yaratmaktadır. Bu döngüyü kırmak için, çocuk işçiliğinin çocuk üzerindeki yıkıcı etkileri ve toplumun geleceğine olan uzun vadeli zararları üzerine bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Toplumsal farkındalığı artırmayı hedefleyen bu girişimler, çocuk işçiliğinin sebeplerini daha geniş bir perspektiften ele alarak, bu sorunun olumlu bir durum olarak görülmesinin önüne geçebilir.

Çocuk işçiliği, toplumsal yapıyı etkileyen derin eşitsizliklerin ve sorunların bir yansımasıdır. Bugün “başka seçeneği yok” diyerek meşrulaştırılan çocuk işçiliği, aslında kayıtsız kalınan bir soruyu gizlemektedir: “Bir çocuk neden çalışmak zorunda kalır?” Bu soruya yanıt vermeden yapılan her düzenleme, sorunun kökenine değil, yalnızca yüzeyine dokunmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de birçok sektörde olduğu gibi hazır giyim ve tekstil endüstrilerinde de görülen bu kronik sorunun çözülmesi için çok yönlü bir yaklaşım ve kapsamlı reformlar gerekmektedir. Çocukların sağlıklı bir şekilde gelişebileceği, eğitim alabileceği, dinlenebileceği ve toplumsal hayata katılabileceği bir ortam yaratmak, bir toplumun öncelikli görevleri arasındadır.

**ÇOCUK
İŞÇİLİĞİNE
SON!**

KAYNAKLAR

- 1 Temiz Giysi Kampanyası, (2022). Tekstilin Geride Bıraktıkları: Tekstil Sektöründe Kayıtdışı İstihdam. https://www.temizgiysi.org/wp-content/uploads/2017/03/Tekstilin_Geride_Biraktiklari_TR_DIJITAL.pdf (04.01.2025)
- 2 Unicef. (2004) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf (04.01.2025)
- 3 ILO. (1999). 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi. <https://www.ilo.org/tr/resource/182-nolu-en-kotu-bicimlerdeki-cocuk-isciliginin-yasaklanmasi-ve-ortadan> (04.01.2025)
- 4 Gökalp, Ö. T. (2012). Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma. Ejobov (Electronic Journal of Vocational Colleges), 2(1), s.127, 125-135.
- 5 ILO. (1973). 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi. <https://www.ilo.org/tr/resource/138-nolu-asgari-yas-sozlesmesi> (04.01.2025)
- 6 T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2003). İş Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4857&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (04.01.2025)
- 7 ILO. Çocuk İşçiliği. <https://www.ilo.org/tr/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ilo-turkiye-ofisi/politika-alanlari/cocuk-isciligi> (04.01.2025)
- 8 Unicef. (2004) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf (04.01.2025)
- 9 Efe, H., Uluoğlu, S.A. (2015). Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 13(51), s.52, 46-72.
- 10 Temiz Giysi Kampanyası (2022). Türkiye Tekstil Endüstrisi Profili ve Yaşam Ücreti. https://www.temizgiysi.org/wp-content/uploads/2017/03/CP_TR.pdf (04.01.2025)
- 11 BBC. (2016). Çocuk mülteciler Türkiye'de tekstil atölyelerinde çalıştırılıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37748847#:~:text=Panorama%2C%20C4%B0stanbul'daki%20bir%20di%4C%9Fer,Suriyeli%20m%C3%BCiteci%20C3%A7ocu%C4%9Fun%20%C3%A7a%4B1nC5%9Ft%C4%B1r%C4%B1d%C4%B1C4%9F%C4%B1%20belirtiliyor> (04.01.2025)
- 12 Lortoğlu, S.C., Kurtulmuş, M.M. (2020). Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emeği: İstanbul Örneği, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 42(1), s. 124 - 156
- 13 Sol. (2024). 11 yaşındaki Ahmet'in ölümünde patrondan örtbas girişimi: Aileye ifade baskısı. <https://haber.sol.org.tr/haber/11-yasindaki-ahmetin-olumunde-patrondan-ortbas-girisimi-aileye-ifade-baskisi-393734> (05.01.2024)
- 14 Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Mesleki Eğitim Merkezleri. <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim> (06.01.2025)
- 15 Tiktok. <https://www.tiktok.com/search?q=mesem&t=1736337438977> (06.01.2025)
- 16 Aydın & Aydın Avukatlık Ortaklığı. (2024). Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Esasları Hk. <https://aydinaydin.net/cocuk-ve-genc-iscilerin-calistirilma-esaslari-hk/#:~:text=4857%20Say%C4%B1%C4%B1%20C4%B0C5%9F%20Kanunu'nun%2073%20C3%BCnc%C3%BC%20maddesi%20u-yar%C4%B1nca%20ise,saatleri%20aras%C4%B1daki%20i%C5%9F%C3%A7i%20postalar%C4%B1nda%20yasakt%C4%B1r> (05.01.2025)
- 17 ASMMO (2024). İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Listesi. <https://www.asmmo.org.tr/haber-detay/is-sagligi-ve-guvenligine-iliskin-isyeri-tehlike-siniflari-listesi/6458> (05.01.2025)
- 18 Evrensel. (2024). Başlı makineye sıkışan 14 yaşındaki MESEM'li Arda Tonbul hayatını kaybetti. <https://www.evrensel.net/haber/508226/basi-makineye-sikisan-14-yasindaki-mesemli-arda-tonbul-hayatini-kaybetti> (05.01.2025)
- 19 Gazete Duvar. (2024). MESEM'de yine çocuk ölümü. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesemde-yine-cocuk-olumu-haber-1710058> (05.01.2025)
- 20 Bianet. (2024). MESEM'li bir çocuk işçi daha öldü. <https://bianet.org/haber/mesemli-bir-cocuk-isci-daha-oldu-302088> (05.01.2025)
- 21 Evrensel. (2023). İş cinayetinde hayatını kaybeden stajyer öğrenci Ulaş, toprağa verildi. <https://www.evrensel.net/haber/505178/is-cinayetinde-hayatini-kaybeden-stajyer-ogrenci-ulas-topraga-verildi> (05.01.2025)
- 22 Çaklı, O. (2024). MESEM'de biten hayatlar-8: Zekai de Ömer de inşaattan düşerek öldü. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesemde-biten-hayatlar-8-zekai-de-omer-de-insaattan-duserek-oldu-haber-1720158> (05.01.2025)
- 23 Sendika.org. (2024). Çalıştığı inşaattan düşen 17 yaşındaki MESEM öğrencisi 72 günlük yaşam savaşını kaybetti. <https://sendika.org/2024/02/calistigi-insaattan-dusen-17-yasindaki-mesem-ogrencisi-72-gunluk-yasam-savasini-kaybetti-700214> (05.01.2025)
- 24 NTV. (2024). 16 yaşındaki Erol Can staj gördüğü atölyede öldü. https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/16-yasindaki-erol-can-staj-gorduguatolyede-oldu,jz1G_j0ChUq39Fzj33Efg/Hk07XepVEky81JSJDasZ_A (05.01.2025)
- 25 Başakçioğlu, C. (2024). MESEM'de ölen Alperen Enes Ural davası: 'Çalışmaması gereken günde çalışırken öldü'. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesemde-olen-alperen-enes-ural-davasi-calismamasi-gereken-gunde-calisirken-oldu-haber-1732975> (05.01.2025)
- 26 Bildircin, M. (2024). MESEM'in makyajı döküldü. Birgün. <https://www.birgun.net/haber/mesemin-makyaji-dokuldu-523938> (05.01.2025)
- 27 Güngör, D. (2024). Sınıf tekrarında MESEM dayatması: Öğrencilerden vazgeçiyorlar. Birgün. <https://www.birgun.net/haber/sinif-tekrarinda-mesem-dayatmasi-ogrencilerden-vazgeciyorlar-548607> (05.01.2025)
- 28 Gazete Duvar. (2024). MESEM'lerde devamsızlık: 'Okula gelmiyor, çocuk nerede?'. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesemlerde-devamsizlik-okula-gelmiyor-ise-gitmiyor-cocuk-nerede-haber-1743769> (05.01.2025)
- 29 Aydoğan, F.A. (2024). İşte yeni Türkiye yüzyılı; tüm meslek liseleri "MESEM"leştiriliyor (1). Birgün. <https://www.birgun.net/makale/iste-yeni-turkiye-yuzyili-tum-meslek-liseleri-mesemlestiriliyor-1-584966> (05.01.2025)
- 30 Doğan, A., Severcan, B. (2024). MESEM'e giriş var çıkış yok. Evrensel. <https://www.evrensel.net/haber/521705/meseme-giris-var-cikis-yok> (05.01.2025)
- 31 Çaklı, O. (2025). MESEM öğrencisi anlattı: Mesai, düşük ücret, baskı. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesem-ogrencisi-anlatti-mesai-dusuk-ucret-baski-galeri-1746399> (05.01.2025)
- 32 Doğan, A., Severcan, B. (2024). MESEM'e giriş var çıkış yok. Evrensel. <https://www.evrensel.net/haber/521705/meseme-giris-var-cikis-yok> (05.01.2025)
- 33 Temiz Giysi Kampanyası, <https://www.instagram.com/p/Cy3o6pGoGN/> (05.01.2025)
- 34 Doğan, A. (2023). Kız çocukları okulda değil tekstil atölyelerinde: Hayatlarımız çalınıyor abla. Ekmek Ve Gül. <https://ekmekvegul.net/dergi/kiz-cocuklari-okulda-degil-tekstil-atolyelerinde-hayatlarimiz-caliniyor-abla> (05.01.2025)
- 35 TÜİK, UNICEF (2023). Türkiye'deki Çocuklar 2023 İstatistiklere Bakış. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2023.pdf (03.05.2025)
- 36 Anka. (2024). Veli Ağbaba'dan 'çocuk işçi' raporu: Türkiye'de her 10 çocuktan 3'ü yoksul. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/veli-agbabadan-cocuk-isci-raporu-turkiyede-her-10-cocuktan-3u-2216566> (03.05.2025)
- 37 İSİG Meclisi. (2024). MESEM'de, tarlada, sokakta, sanayide, inşaatta... Son on bir yılda en az 695 çocuk işçi hayatını kaybetti. <https://www.isigmeclisi.org/21015-mesem-de-tarlada-sokakta-sanayide-insaatta-son-on-bir-yilda-en-az-695> (05.01.2025)
- 38 Çaklı, O. (2024). Bakanlık MESEM'deki 4 ölümü görmedi: 'Yalan söylüyorlar'. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mesemdeki-olumler-iki-bakanlik-birbirinden-habersiz-haber-1742830> (05.01.2025)

Adres: Kemankeş Karamustafa Paşa Mahallesi,
Halil Paşa Sokak, Ömer Abed Han, Kat 4 No:3-4
Karaköy, 34425 Beyoğlu/İstanbul, Türkiye

Telefon: 0212 251 99 79 **www.temizgiysi.org**

Avrupa Birliği tarafından
ortak finanse edilmektedir